

Дранчук Іван Миколайович,
аспірант, Європейський університет, Київ, Україна,
e-mail: idranchuk@e-u.edu.ua
ORCID ID: 0009-0004-7274-7434

ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА Й ДЕРЖАВИ

В статті аналізуються основні ознаки політичних цінностей як аксіологічних засад функціонування суспільства й держави. Зазначається, що політичні цінності – це об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси, які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності. Указується, що саме політичні цінності є основою формування та виконання стратегії національного розвитку, ідеології державотворення, державної політики, прийняття законів та управлінських рішень. Зазначається, що політичні цінності є невід'ємною частиною політичної культури суспільства й віддзеркалюються в політичній свідомості людей.

Ключові слова: політичні цінності, національна самосвідомість, суверенітет, національна ідентичність.

Постановка проблеми. В експертному й науковому середовищі активно дискутується проблема ціннісних засад суспільства та їхнього захисту як фактора, що сприяє загальнонаціональній консолідації. Сучасні дослідники вважають, що українське суспільство базується на формах соціальної життєдіяльності, таких як соціально-економічна, політико-правова, гуманітарна й інформаційна, які є передумовами для класифікації ключових політичних цінностей, що мають пріоритет для громадян. Політичні цінності, на думку О. Вишневського, включають створення й розбудову національної держави, суспільну злагоду, всеукраїнську соборність, демократичні принципи співіснування людей та захист реального суверенітету країни. До правових цінностей дослідник відносить гармонійний баланс між правами й обов'язками громадян, виконання законів і повагу до них, правове забезпечення, розвиток і повноцінне функціонування української мови.

Саме політичні цінності є основою формування та виконання стратегії національного розвитку, ідеології державотворення, державної політики, прийняття законів й управлінських рішень. Слід розуміти, що, коли ключові політичні цінності стануть чітко визначеними орієнтирами розвитку нації

та держави для переважної більшості громадян українського суспільства і коли громадяни впевнені, що чинна влада дотримується стратегічної мети суспільного розвитку під час реалізації державної політики, тоді можна буде розраховувати на підтримку громадян у спільній роботі з розбудови майбутнього справедливого суспільства. Таким чином, головне завдання держави в цьому контексті полягає в формуванні національно-ціннісної основи суспільства.

При цьому слід зазначити, що визначення основних політичних цінностей є складним процесом, який повинен урахувати історичний досвід, культурні традиції, а також сучасні потреби та виклики. Крім того, важливо, щоб цінності й ідеали, на яких ґрунтується суспільство, були прийнятні для більшості громадян і не порушували права і свободи окремих індивідів.

Гармонійне узгодження національних та загальнолюдських цінностей, а також інтересів різних груп є важливим фактором для розвитку сучасного суспільства. Це дозволяє забезпечити стійкість і розвиток демократичного суспільства, яке поважає права та свободи кожного громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематиці ціннісних засад функціонування суспільства й держави присвятили свої роботи такі дослідники, як О. Вишневський [1], П. Гай-Нижник [2], М. Жулинський [3], А. Качинський [4], А. Колодний [5], М. Михальченко [6], Г. Ситник [7], П. Сліпець [8], А. Ручка [9], Л. Чупрій [10], М. Фурманюк [11] та інші. Системний підхід у таких дослідженнях дозволяє дати наукове обґрунтування засадам і методам управління складними суспільно-політичними системами, орієнтованими на політичні цінності.

Значний внесок у дослідження цінностей здійснив О. Вишневський, який вважав, що духовні цінності, які користуються авторитетом українців протягом усієї історії, мають бути ядром національної самосвідомості суспільства [1, с.35]. У свою чергу, М. Жулинський наполягає на тому, що ми повинні зберегти й розвивати національну свідомість, яка є ключовою складовою нашої ідентичності й культурного багатства. Основними цінностями, на його думку, у суспільному житті українців є справедливість, патріотизм, працелюбність, гуманізм, добро, гідність. [3, с. 2]. Він також відзначав, що ми повинні розуміти, що наше суспільство складається з різних етносів, соціальних груп, конфесій і політичних партій і ми повинні шукати спільний шлях досягнення нашої загальної мети – створення незалежної, демократичної, правової й сильної країни, яка відповідає інтересам усіх громадян. Одними із засадничих серед національних цінностей є політичні цінності.

Метою статті є дослідження політичних цінностей як аксіологічних засад функціонування суспільства й держави.

Виклад основного матеріалу. У політологічному енциклопедичному словнику зазначено, що політичні цінності – це об’єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси, які вона залучає у сферу своєї життєдіяльності. Політичні цінності є невід’ємною частиною політичної культури суспільства й віддзеркалюються в політичній свідомості людей [12, с. 245].

Політичні цінності визначають потреби й інтереси тих чи інших політичних суб’єктів і є важливим інструментом підвищення ефективності внутрішньої та зовнішньої політики держави. Політичні цінності лежать в основі мотивації суб’єктів політики, якими можуть бути як окремі громадяни, так і соціальні й політичні групи. Вони можуть сприяти посиленню в суспільстві як інтеграційних, так і дезінтеграційних процесів, які будуть послаблювати країну [11, с. 269].

У змісті політичних цінностей відображаються політичні ідеали, бажання й інтереси політичних суб’єктів. Як підкреслював М. Вебер, система цінностей є певним «ідеальним конструктом», за допомогою якого здійснюється пізнання політичної системи. Політичні цінності забезпечують формування стандартів оцінки політичних процесів і дій, вони орієнтують учасників політичного процесу (партій, політичних рухів, класів, політичних лідерів тощо) по відношенню до інших суб’єктів політики [8, с. 24].

Аналізуючи зовнішні й внутрішні чинники, що впливають на утворення системи політичних цінностей, до них слід віднести державні інститути, громадянські структури, релігійні організації, внутрішні та зовнішні умови й впливи тощо [13, с. 127]. Структура формування політичних цінностей представлена схематично на рисунку 1.1.

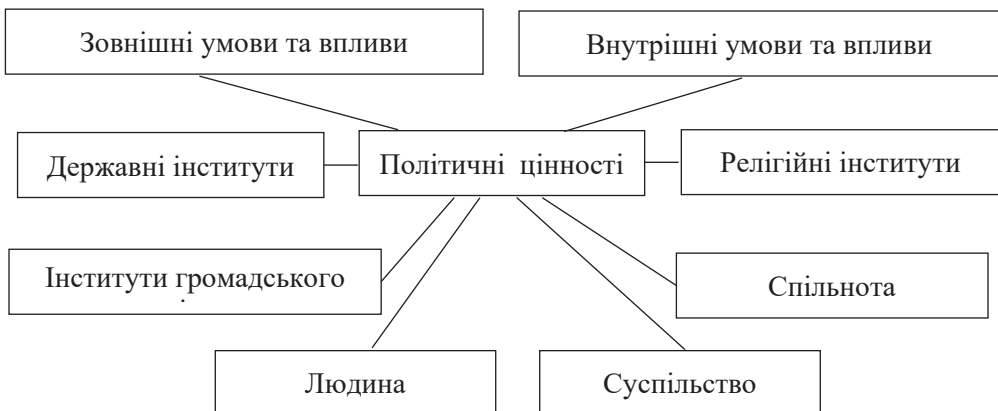

Рис. 1.1. Структура формування політичних цінностей

Суб'єкти політичної діяльності формують власну систему цінностей за допомогою ідеології, визначаючи пріоритетні цінності й плануючи свою політичну діяльність. Сучасні дослідження виявили, що посттоталітарні суспільства надають перевагу цінностям розвитку (змін) і рівності, недооцінюючи важливість свободи та порядку. В промислово розвинених суспільствах західної демократії дослідники виділяють такі цінності, як свобода (сукупність індивідуальних прав) і рівність (рівність можливостей). З цими цінностями безпосередньо пов'язані й інші ціннісні орієнтації, а саме: індивідуалізм, особистий розвиток, дозвілля, незалежність, громадська ангажованість, співучасть, ефективність, раціональність, матеріальний достаток, праця, сім'я, вільний час та інші.

Щодо системи політичних цінностей українців, то вона формувалася досить тривалий час, починаючи з періоду зародження українського етносу, і особливо актуалізувалася в часи національно-визвольних війн українців за свою свободу та незалежність. У процесі боротьби за вільну державу українське суспільство зрозуміло, що національна самобутність і незалежність є найважливішими цінностями, які потрібно зберігати та розвивати [13, с.128]. Ключовою була ідея державності й соборності України, яка від періоду козацької доби поступово розвивалася та змінювалася, що відображало складні соціально-політичні процеси, що відбувалися в ті часи.

На основі аналізу наукових джерел, присвячених генезису національних цінностей ключових історичних періодів становлення української державності, було виокремлено основні політичні цінності українського суспільства. Зокрема, це такі цінності:

- свобода та незалежність;
- віра і духовність;
- мужність і героїзм;
- патріотизм і націоналізм;
- земля та рідна мова.

Ці цінності відображали ті важливі принципи, які сформували українську етнічну групу і її культуру, а також сприяли збереженню української ідентичності та національної свідомості. Саме на цих цінностях ґрунтується й сучасне українське суспільство, що в умовах повномасштабної російської агресії прагне до збереження та розвитку своєї культури й національної ідентичності [14, с. 139].

Досліджуючи сучасний період і аналізуючи типологізацію нинішніх політичних цінностей, слід зазначити, що А. Качинський і В. Горбулін запропонували поділ системи політичних цінностей на окремі типи: цінності окремої людини, цінності суспільства й цінності держави. Перша група цінностей: права й свободи людини, патріотизм, право людини на володіння приватною

власністю й загальні для людей цінності. Друга група цінностей: соціальна справедливість, добробут, міжетнічна й міжконфесійна злагода, ліберальні й демократичні традиції, історичні, духовні та матеріальні надбання. Третя група цінностей: сталий конституційний лад, державний суверенітет і територіальна цілісність, сукупність природних ресурсів, національна безпека, міжнародні зв'язки. Автори вважають, що існування держави та нації в майбутньому слід розглядати крізь призму ціннісного ядра як фактора консолідації суспільства. Таким ядром має бути національна безпека, патріотизм, соціальна справедливість, добробут та міжнародні зв'язки. Так ціннісне ядро доцільно було б доповнити й притаманними українцям цінностями: цінності християнської релігії, миролюбність, толерантність, терпимість, пріоритет сім'ї, гостинність, працелюбство [4, с.56].

Основні наукові підходи до вивчення політичних цінностей у контексті забезпечення безпеки суспільства й держави доцільно розглянути докладніше. Передусім слід чітко з'ясувати зв'язок між поняттями «політичні цінності» та «національні інтереси», оскільки саме ключові політичні цінності лежать в основі національних інтересів. Як з'ясувалося, в Законі України «Про національну безпеку України» визначення такого поняття, як «політичні цінності» відсутнє, проте згадано поняття «національні інтереси»: «...національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян». Термін «політичні цінності» згадується лише в контексті «загроз національній безпеці України»: «...загрози національній безпеці України» – явища, тенденції і чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних політичних цінностей України» [15]. За таких обставин вітчизняні науковці досліджували переважно тему національних інтересів у площині національної безпеки. Національні інтереси при цьому вважаються невіддільними від національних цілей (стратегічних цілей), тому ця категорія піддається класифікації, ранжуванню, і на її основі розробляються методологічні засади створення «Стратегії національної безпеки України». Це вказує на те, що системне уявлення про проблему державного управління в контексті реалізації політичних цінностей в Україні сформовано не повністю. Першими науковцями, які спробували розв'язати це питання, були В. Вагапов, О. Гончаренко, Е. Лисичин, П. Гай-Нижник, Л. Чупрій [2, с. 49]. Зазначені дослідники виходили з принципової важливості поняття «політичні цінності», адже такі цінності є здебільшого незмінними й відіграють роль інваріантів політичного розвитку суспільства й держави. Цю проблематику досліджував і Г. Ситник, який зазначав, що політичним цінностям у наукових

дослідженнях приділялося недостатньо уваги через недооцінку взаємозв'язку й різниці між поняттями «політичні цінності», «національні інтереси», «державні національні цілі» та недослідженості механізмів формування й узгодження інтересів людини, суспільства й держави [7, с. 86]. Варто нагадати, що саме цими проблемами переймалися видатні мислителі різних історичних епох. Актуальність згаданої проблеми залишається й донині, і успішне її розв'язання є запорукою ефективного державного управління, спрямованого на захист політичних цінностей як ключової складової системи воєнної та національної безпеки. Зазначене вище свідчить про необхідність подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Ґрунтовне дослідження політичних цінностей здійснювалося Національним інститутом стратегічних досліджень. За даними експертного дослідження, яке проводилося Національним інститутом стратегічних досліджень, переважаючими політичними цінностями на рівні держави є конституційний лад, державний суверенітет, патріотизм, відданість українській ідеї, незалежність України, національна гордість і гідність. Основними громадянськими цінностями респонденти назвали свободу слова, рівність перед законом, права людини (право на життя, приватну власність, рівність прав і можливостей, особисту безпеку, персональну гідність, шану до праці). Головними цінностями особистого життя стали працьовитість, підприємливість, творча активність, цілеспрямованість, старанність, самостійність, ініціативність, організованість, принциповість, самоповага, внутрішня свобода, рішучість, мужність і впевненість у власних силах [10, с. 346].

Активно цю проблематику досліджував й Інститут соціології НАН України, результати опитувань якого свідчать, що громадяни України поділяють цінності на п'ять груп. До першої групи віднесено такі пріоритети: здоров'я (4,74 бали за 5-бальною шкалою), сім'я (4,72 бали за 5-бальною шкалою), діти (4,67 бали за 5-бальною шкалою), добробут (4,67 бали за 5-бальною шкалою). До другої групи належать забезпечення рівних можливостей для всіх членів суспільства, позитивна морально-психологічна суспільна атмосфера й гарантована соціальна рівність (середній бал становить 4,06 за 5-бальною шкалою). До третьої групи залучено релігійне життя й процеси національно-культурного відродження (середній бал – 3,47). До четвертої групи віднесені цінності самореалізації: робота, освіта, рівень культурного розвитку, суспільне визнання (середній бал становить 3,70 за 5-бальною шкалою). До п'ятої групи респонденти віднесли політичні та громадянські цінності: державна незалежність, курс на демократичний розвиток, діяльність у політичних партіях та громадських об'єднаннях і організаціях тощо (середній бал становить 3,51 за 5-бальною шкалою) [9, с.118].

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що політичні цінності є засадничими для існування суспільства й держави. Саме на їхній основі формуються взаємозв'язки між інститутами держави й громадянського суспільства. Відповідно, політичні цінності органічно кореспондуються із загальноприйнятою системою уявлень про мораль. Усі без виключень цінності важливі в процесі формування окремих особистостей: вони гармонійно інтегрують людину не лише в національне суспільство, а й у світове глобальне співтовариство. Спільні політичні цінності є обов'язковою передумовою стабільності й миру в державі, вони слугують й міжнародному взаєморозумінню. Стала система політичних цінностей утворює політичну, організаційну, управлінську, правову та, зрештою, етичну основу існування будь-якої держави, надає їй громадянам можливість усвідомлювати спільну мету політичної нації, у разі її втрати держава та нація як самостійні суб'єкти міжнародних відносин можуть взагалі зникнути. Ключові політичні цінності, а саме: свобода, суверенітет, демократія, права людини – сьогодні сповідують і захищають військовослужбовці Збройних сил України, які ввібрали кращий досвід визвольних змагань українського народу за свою свободу й незалежність. Українські воїни за всіх часів були вмільми, мужніми, сміливими, героїчними, жертвовними, самовіддано боролися за свою землю й свою свободу. Тому український народ не можливо перемогти і російські імперіалісти будуть знищені і вигнані з тимчасово окупованих українських територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецький О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Вступ до системного дослідження. Дрогобич: видавець Святослав Сурма, 2010. 160 с.
2. Гай-Нишник П. П., Чупрій Л. В. Національні інтереси, національні цінності та національні цілі як структуроформуючі чинники політики національної безпеки. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84 (№ 5). С. 48–54.
3. Жулинський М. Національні культури і проблеми глобалізації. *Розбудова держави*, 2002. № 7. С. 2–8
4. Качинський А. Б. Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень: монографія. Київ: НІСД, 2013. 104 с
5. Колодний А. Україна в її релігійних виявах. Львів, Світоч, 2005. 334 с.
6. Михальченко М. І., Журавський В. С., Кучеренко О. Ю. Політична еліта України: теорія і практика трансформації. Київ: Логос, 1999. 346 с.
7. Ситник Г. П. Державне управління національної безпеки (теорія і практика): монографія. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 408 с.
8. Сліпець П. П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації: монографія. Київ: Знання України, 2009. 251 с.
9. Ручка А. О. Ціннісна ментальність вікових груп соціуму. Соціологічні дослідження культури: концепції та практики: кол. моногр. Монографія. Київ: Інститут соціології, 2010. 456 с.

10. Чупрій Л. В. Політика національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері: Монографія. Київ: ФОП Кожуховський І. І., 2015. 508 с.
11. Фурманюк М. Політичні цінності у форматі державницької ідеології як стратегії розвитку сучасного українського суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2010. № 5 (49). С. 269–276. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/furmanuk_politychni.pdf (дата звернення: 18.05.2022).
12. Політологія: енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Мельник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 404 с.
13. Sulima Y. M., Onuchak L. V., Diachuk O. V., Chuprii L. V., Verkhovtseva I. G. Value component of the dialogical approach in international relations. *Journal of Community Positive Practices*. 2022. Vol. 22. Issue Special Issue. P. 126–135. URL: <http://www.jppc.ro/index.php/jppc/article/view/484> (Last accessed: 17.03.2023).
14. Чупрій Л. В., Тимошенко О. І. Історичні етапи становлення системи політичних цінностей як складової української національної самосвідомості. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. № 1, 2023. С. 135–140. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/issue/view/16751> (дата звернення: 17.06.2023).
15. Про національну безпеку України. Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 17.06.2023).

REFERENCES

1. Vyshnevskiy, O (2010). Ukrainskiy vykhovnyi ideal i natsionalnyi kharakter (vytoky, deformatsii i suchasni vyklyky). Vstup do systemnoho doslidzhennia. Drohobych: vydavets Sviatoslav Surma [in Ukrainian].
2. Hai-Nyzhnyk, P. P., Chuprii, L. V. (2014). Natsionalni interecy, natsionalni tsinnosti ta natsionalni tsili yak strukturoformuiuchi chynnyky polityky natsionalnoi bezpeky. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: scientific bulletin*, 84 (5), 48–53 [in Ukrainian].
3. Zhulynskiy, M. (2002). Natsionalni kultury i problemy hlobalizatsii. *Rozbudova derzhavy – State development*, 7, 2–8 [in Ukrainian].
4. Kachynskiy, A. B. (2013). Indykatory natsionalnoi bezpeky: vyznachennia ta zastosuvannia yikh hranychnykh znachen. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
5. Kolodnyi, A. (2005). Ukraina v yii relihiinykh vyivakh. Lviv: Svitoch [in Ukrainian].
6. Mykhalchenko, M. I., Zhuravskiy, B. S., Kucherenko, O. Yu. (1999). Politychna elita Ukrainy: teoriia i praktyka transformatsii. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].
7. Sytnyk, H. P. (2004). Derzhavne upravlinnia natsionalnoi bezpeky (teoriia i praktyka). Kyiv: Vyd-vo NADU [in Ukrainian].
8. Slipets, P. P. (2009). Politychni tsinnosti: teoriia i metodolohiia piznannia ta realizatsii. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
9. Ruchka, A. O. (2010). Tsinnisna mentalnist vikovykh hrup sotsiumu. Sotsiolohichni doslidzhennia kultury: kontseptsii ta praktyky. Kyiv: Instytut sotsiolohii [in Ukrainian].
10. Chuprii, L. V. (2015). Polityka natsionalnoi bezpeky Ukrainskoi derzhavy v humanitarnii sferi. Kyiv: FOP Kozhukhovskiy I. I. [in Ukrainian].

11. Furmaniuk, M (2010). Politychni tsinnosti u formati derzhavnytskoi ideolohii yak stratehii rozvytku suchasnoho ukrainskoho suspilstva. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after I. F. Curacao of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5 (49), 269–276. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/furmanuk_politychni.pdf [in Ukrainian].
12. Politolohiia: entsyklopedychnyi slovnyk (2014). V. P. Melnyk (Ed.). Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
13. Sulima, Y. M., Onuchak, L. V., Diachuk, O. V, Chuprii, L. V., Verkhovtseva, I. G. (2022). Value component of the dialogical approach in international relations. *Journal of Community Pusitive Practices, Vol. 22*, 126–135. URL: <http://www.jppc.ro/index.php/jppc/article/view/484> [in English].
14. Chuprii, L. V., Tymoshenko, O. I. (2023). Istorychni etapy stanovlennia systemy politychnykh tsinnosti yak skladovoi ukrainskoi natsionalnoi samosvidomosti. *Visnyk NTUU «KPI» Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo – Bulletin of NTUU «KPI» Political Science. Sociology. Right*, 1, 135–140. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/issue/view/16751> [in Ukrainian].
15. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy. Zakon Ukrainy №2469-VIII vid 21 chervnia 2018 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (data zvernennia: 17.06.2023) [in Ukrainian].

Dranchuk Ivan Mykolayovych, postgraduate student of the European University, Ukraine,

POLITICAL VALUES AS AXIOLOGICAL BASIS OF THE FUNCTIONING OF SOCIETY AND THE STATE

The article highlights the main features of political values as axiological foundations of the functioning of society and the state. It is noted that political values are objects, phenomena, ideas, processes of political life and their properties, which a person treats as satisfying his social needs, interests, which he involves in the sphere of his life. It is indicated that political values are the basis of the formation and implementation of the national development strategy, the ideology of state formation, state policy, adoption of laws and management decisions. Political values are an integral part of the political culture of society and are reflected in the political consciousness of people. It is emphasized that political values are divided into personal, social and state values.

Keywords: political values, national self-awareness, sovereignty, national identity.

